

A MAGYAR—UKRÁN NYELVI KAPCSOLATOKRÓL*

Írta: LIZANEC PETRO

A nyelvek közötti érintkezések kérdése mind elméleti, mind gyakorlati szempontból sok problémát vet föl. A probléma megoldása több kutatót foglalkoztatott, szovjet tudósokat és külföldieket egyaránt. [1] Napjainkban mégis nagyon sok még a megválaszolatlan kérdés. B. SZEREBRENNYIKOV megállapítja, hogy „a nyelvi kölcsönhatások beható tanulmányozása a nyelvtudomány egyik fontos feladata. A feladat fontossága azzal indokolható, hogy a nyelvek kölcsönhatása olyan tény, amely mellett nem haladhat el a nyelvtudomány. [2]

A nyelvi érintkezéseket a történelmi viszonyok figyelembe vételével kell tanulmányozni, meg kell vizsgálni, milyen körülmények játszottak közre a nyelvi érintkezések kialakulásában.

A nép és a nyelv története közötti összefüggés kölcsönös. A nyelvtörténet ismerete elősegíti a történelmi események helyes megvilágítását is. Így pl. MARX nyelvtörténeti tájékozottsága alapján ismerte fel azt, hogy az indoeurópai népek előbb a háziállatokat szelídítették meg (ui. a háziállatok neve valamennyi indoeurópai népnél egyezik), és csak azután tértek át a földművelésre (a mezei növények és a mezőgazdasági munkafolyamatok elnevezése az indoeurópai népeknél különbözik).

A történelmi események ismeretének fontosságáról egyes konkrét kérdések tisztázásában LENIN így nyilatkozott: „A társadalomtudomány terén, ha valóban meg akarjuk szerezni azt a képességet, hogy helyesen nyúljunk ehhez a kérdéshez és ne tévedjünk el az apró-cseprő részletek tömkelegében vagy az egymással harcoló vélemények óriási változatosságában, ha tudományos szempontból akarjuk taglalni ezt a kérdést, a legmegbízhatóbb módszer, a legfontosabb az, hogy ne feledkezzünk meg az alapvető történelmi összefüggésekről. S minden kérdést abból a szempontból vizsgáljunk, hogyan jön létre a szóbanforgó jelenség a történelem folyamán, milyen főbb szakaszokon ment át fejlődése során, s ennek a fejlődésnek szempontjából vizsgáljuk meg, hogy mivé lett most.” [3] Továbbá: „A marxizmus egész szelleme, egész rendszere azt követeli, hogy minden tételt csak *a*) történelmileg; *b*) csak más tétélekkel összefüggésben; *c*) csak a konkrét történelmi tapasztalatokkal kapcsolatban vizsgálunk.” [4]

A marxizmus—leninizmus tanának e megállapításai alapján V. ZVEGINCEV megjegyzi: „A nyelvi érintkezések kérdését minden konkrét esetben az illető nyelvek történelmi (mégpedig a legszélesebb értelemben vett) viszonyainak kötelező figyelembevételével kell tanulmányozni.” [5] A. DESZNYICKAJA pedig azt hangsúlyozza, hogy „a marxista nyelvtudomány nem utasítja el és nem is utasította el a nyelvi kölcsönhatások jelentőségét, melyek konkrét történelmi viszonyok között rokon és

* Az ungvári (Szovjetunió) tudományegyetem és főiskolánk között fennálló együttműködési megállapodás alapján Közleményeink részére küldött dolgozat.

nem rokon nyelvek között létrejöttek... A nyelvi kölcsönhatásokat csak az illető népek történelmének, társadalmi fejlődésük fokának figyelembevételével vizsgálhatjuk. Ugyanakkor tekintettel kell lennünk az illető népek rokonságára, valamint nyelvük sajátosságaira is." [6] BÁRCZI GÉZA írja: „A jövevényszavakkal kapcsolatban első sorban a jövevényszó-átvétel történeti feltételeit kell tisztázni, azaz azt a kérdést, hogy az a két nyelv, melynek szavait összevetjük, volt-e vagy legrosszabb esetben lehetett-e egymással valamilyen kapcsolatban abban a korban, amelyre a szavak története mutat.” [7]

Valamikor a VII. sz. végén a dunai bolgárok elhagyták a Fekete-tenger partvidékét. Az elhagyott Fekete-tengermelléki sztyeppékre a Donon átkelve magyar törzsek jöttek. Itt újabb szláv törzsekkel, a sziverjánokkal léptek érintkezésbe, később, kb. a IX. sz. elején pedig a poljánokkal. A sziverjánoktól a poljánokig való hosszú vándorlás azzal magyarázható, hogy lassan foglalták el a sztyeppéket, azonkívül a poljánoknak már fejlett államuk volt, ezért előrehaladásuk nehézképpen bizonyult.

A magyarok, állapítja meg PERÉNYI JÓZSEF, a IX. sz. 30-as éveiben jöttek a Dnyeperhez. Ebben az időben vettek részt a bolgárok Bizánc elleni hadjáratában. [8] Tehát a magyarok jóval huzamosabb ideig voltak kapcsolatban a keleti szláv népekkel, mint azt a kutatók korábban vélték. [9] PERÉNYI JÓZSEF ezzel kapcsolatban így ír: „Ha felülvizsgáljuk a nyelvészeti és néprajzi adatokat, melyek a magyarok keleti szlávokkal való érintkezését bizonyítják, és összehasonlítjuk azokat az arab források adataival, arra a következtetésre jutunk, hogy a két nép közötti kapcsolat sokkal bonyolultabb és hosszán tartóbb volt, mint azt a mi nyelvészeink és történelemtudósaink eddig feltételezték. [10] És alább: „...a magyarok egy része állandóan a keleti szlávok között élt, velük együtt művelték a földeket és halásztak”. [11]

Vitathatatlan, hogy kimerítő választ csak akkor kaphatnánk erre a kérdésre, ha részletesen tanulmányoznánk a magyar földművelési szakszavak szláv elemeit, ha alaposabb tanulmányozásnak vetnénk alá a VII—IX. századbeli keleti szlávok földművelő kultúráját és halászati szakszavait. De a kutatók túlnyomó többsége már most is elismeri, hogy a magyarok a honfoglalás előtt meglehetősen hosszú ideig voltak kapcsolatban a keleti szlávokkal, és sok szót kölcsönöztek tőlük.

A magyar nyelv keleti szláv jövevényszavai közé sorolhatjuk ezeket: *bab* < óorosz *бобъ*, *barázda* < óorosz *борозда*, *borona* < óorosz *борона*, *cseléd* < óorosz *челадъ*, *dinnye* < óorosz *дыня*, *halom* < óorosz *хълмъ*, → *igric* < óorosz *игръць*. (zenész), *ikra* < óorosz *укра*, *iszap* < óorosz *исънь* → (sekély víz), *jász* < óorosz *ясы* →, *kerecset* < óorosz *кречетъ* (kabóca), *naszád* < óorosz *насадъ* (hajófajta), *rab* < óorosz *рабъ*, → *rozsa* < óorosz *розъ* → *szégye* < óorosz *съдъжа* → (halászháló), *szín* < óorosz → *сьнь* (fészter), *szolga* < óorosz *слуга* →, *taliga* < óorosz *теляга* (kétkerekű szekér), *tanya* < óorosz *тоня* (halászhely), *tár* < óorosz *товаръ* → (kincs, pénz), *vajda vajvodá* < óorosz *воевода*, *veréb* < óorosz *верёбу*, *zsír* < óorosz *жиръ* stb. [12]

Egyes kutatók (MUNKÁCSI BERNÁT) a magyar nyelv keleti szláv jövevényszavai közé sorolnak több olyat is, amely régen nazális magánhangzót tartalmazott: *galamb* < óorosz *голубъ* (*голубъ*), *gomba* < óorosz *губа* (*губа*), *korong* < óorosz *кружь* (*кружь*), *abroncs* < óorosz *обруч* (*обручъ*), *rend* < óorosz *рядъ* (*рядъ*) stb. Véleményünk szerint a nazális magánhangzót tartalmazó szlávizmusok forrásnyelvének kérdését még részletesen tanulmányozni kell.

Ennyi keleti szláv elem a magyar nyelvben arról tanúskodik, hogy a magyar törzsek egyes tudósok véleményével ellentétben nem rövid ideig, hanem huzamosabb ideig álltak kapcsolatban a keleti szláv törzsekkel.

A keleti szláv—magyar kulturális és nyelvi kapcsolatok kérdését kétségkívül csak a nyelvtudósok, történészek, régészek, etnográfusok közös erőfeszítésével lehet megválaszolni. Napjainkig már sok új tényanyag gyűlt össze, és ennek felhasználásával szakmunkák készülnek. Az óorosz és ősmagyar nyelv szókincsének újabb vizsgálata a népek anyagi és szellemi kultúrájának tényei alapján konkrét választ ad a keleti szláv—magyar nyelvi kapcsolatok jellegének kérdésére.

Említést tesz a magyarokról az orosz krónika, a „Повесть временных лет” is, többek között a bevezető és a befejező részben. A magyarok 896-os honfoglalásáról Nesztor krónikája így emlékezik meg: „Keletről jöttek és áthatoltak a nagy hegyeken, melyeket Ugor hegyeknek is neveznek, harcoltak az ott élő volonok és szlovének [= szlávok — P. L.] ellen. Mert azelőtt itt szlovének laktak, kik befogadták a volohokat és az ugorok [= magyarok — P. L.] elűzték a volohokat, és elfoglalták földjüket. Legyőzték a szlávokat, azóta nevezik e területet a magyarok földjének. És az ugorok hadakoztak a görögök ellen, és elfoglalták a Trák és Makedon földeket egész Szelunig és hadba indultak Morvaország és a Csehek ellen.” [13]

Krónikánk nem ír arról semmit, milyen szlávok laktak e területen a magyarok bejövele előtt, melyik csoporthoz tartoztak, a társadalmi fejlettség milyen fokán álltak. Viszont Anonymusnál ezt olvashatjuk: „Leérvén a Kárpátok lejtőin, Munkács mellett a magyarok bolgárokkal és szlávokkal találkoztak, kiknek fejedelmük Zalán volt.” [14]

Több tudós (F. ARISZTOV, ACSÁDY J., N. BARSZOV, K. VASZILEVSZKIJ, J. HOLOVACKIJ, GYÖRFFY GYÖRGY, M. LELEKÁCS, M. LUCSKAI, FEJÉR GYÖRGY, PERÉNYI JÓZSEF és mások) úgy vélik, hogy a magyarok a meghódított területen a szláv lakosság elkeseredett ellenállásába ütköztek. GYÖRFFY GYÖRGY magyar történész megállapítja: „A terület toponímiai adatainak szláv helynévanyaga arra mutat, hogy a magyarság jelentékeny szláv lakosságot talált a síkságon és a hegylábaknál.” [15]

Ezt bizonyítják az Uzshorodi Állami Egyetem tanárainak legújabb kutatásai is. De mindmáig tisztázatlan az a kérdés, hogy keleti szlávokkal találkoztak-e a magyarok ezen a területen, és milyen időpontra esik a keleti szlávok vonulása a Kárpátok déli lejtőin. Ezzel a problémával kapcsolatosan többféle nézet van. Egyes kutatók (ACSÁDY I., J. HOLOVACKIJ, M. LUCSKAI, N. NAGYEZSGYINA, ARSZENYIJ apát, M. LELEKÁCS, I. KOLOMIJEC és mások) azt vallják, hogy a keleti szlávok a Kárpátok területén éltek már a magyaroknak az alföldre való bejövele előtt is. [16]

Más kutatók (A. HODINKA, M. GRUSEVSZKIJ, MUNKÁCSI BERNÁT, A. PETROV és mások) későbbi időpontokra — a XII—XIV. századra — vezették vissza a keleti szlávok Kárpát-medencei letelepülését.

Az utóbbi időben gazdag tárgyi anyag (régészeti, etnográfiai, nyelvi) gyűlt össze, melynek feldolgozása során a kutatók pontosabb választ adhatnak a kérdésre, hogy éltek-e keleti szláv törzsek a Kárpátokon túl a magyarok bejövele előtt. Így az archeológusok a szláv őslakosság sok használati tárgyát fedezték fel a kárpátontúli régészeti leletekben. Ezek a tárgyak az ún. „temetkezési kultúra” („культура поховань”) idejéből származnak (időszámításunk I—IV. sz. [17] E kultúra képviselői a keleti szláv népek krónikáiból ismert fehér horvát törzsek elődei voltak, akik az Ukrán SZSZK történetének tanúsága szerint „a Dnyeszter és Szjan folyók felső folyásának völgyeit foglalták el, hol szintén szláv őslakosság volt”. [18]

Ezeket az érveléseket a nyelvtudomány adatai is támogatják. Így J. DZENDELIVSZKIJ sok olyan szlávizmust mutat ki a nyugat ukrainai nyelvjárásokban, többek között a bojkó és a hucul nyelvjárásokban, melyeket a XI. sz-i óorosz nyelvemlékek rögzítenek, azonban ezek a közép-kárpátontúli nyelvjárásokból hiányoznak.

Pl. *kulak* — „ököl”, *odezsa* — „ruházat”; *hlek* — „köcsög”, *szvalok* — „mestergerenda”; *sztelina* — „mennyezet” stb. Ezen adatok alapján a szerző arra a következtetésre jut, hogy „A X—XI. századbeli keleti szláv innovációk hiánya a régebbi kárpátontúli nyelvjárásokban szerintünk azt bizonyítja, hogy a mai kárpát-ukrajnaiak ősei el voltak szigetelve a keleti szlávoktól a X. századig. Érthető, hogy ez az elszigeteltség csak azzal magyarázható, hogy a kárpát-ukrajnai lakosság elődeinek jelentős része már a X. sz. előtt is a Kárpátokon túl élt.” [19] Továbbá: „A keleti szlávok (a későbbi ukránok) a Kárpátok déli lejtőin jóval a X. sz. előtt települtek le, vagyis a nomád magyarok Tisza—Duna közötti letelepülése előtt.” [20]

Amint látjuk, J. DZENDZELIVSZKIJ igen érdekes nyelvi adatokkal illusztrálja a Kárpátontúl keleti szláv lakosságának elszigeteltségét a keleti szláv tömbtől. Vitathatatlan, hogy egyelőre kevés ilyen adat áll rendelkezésünkre, és ezek az adatok nem is oldhatják meg az egész problémát; többek között nem derítenek fényt a kárpátontúli szláv lakosság jellegére. E probléma megoldásához föltétlenül szükséges a kárpátontúli szláv törzsek belső viszonyainak tisztázása, a keleti szláv törzsek és a többi szláv törzsek kapcsolatainak megvilágítása a X. századig (többek között a nyugati és déli törzsekkel való kapcsolataik megvilágítása). A probléma megoldásában jelentős szerephez juthatnak a magyar és román nyelvi adatok is.

A történészek, a régészek és a nyelvészek közös erőfeszítésével lassanként feltárul a Kárpátontúl benépesítésének története. (Jelentős lépéseket tesznek ennek érdekében az Uzshorodi Állami Egyetem ukrán és magyar nyelv tanszékének tudományos munkatársai. Ugyancsak érdemleges munkát fejtenek ki magyarországi, romániai, cseh-szlovákiai és lengyelországi kollégáink is.)

Manapság csekély azoknak a száma, akik cáfolják, hogy a Kárpátontúl a IX. sz. végén szláv lakossággal volt benépesítve [21], és nem volt lakatlan terület. Hiszen ezt bizonyítják mind a magyar, mind az óorosz források. Valószínűleg más szláv törzsekkel éltek együtt a Kárpát-medence északi részében a keleti szlávok elődei is.

A kutatók megállapítása szerint a magyar törzsek három úton jöhettek mai területükre. Egy részük a Vereckei hágón vonult a Kárpátokon keresztül, más részük Erdélyen át, harmadik csoportjuk pedig délen, a Duna völgyében.

A történelmi dokumentumok tanúsága szerint a magyar törzsek az új hazában is nomád életet éltek egészen a X. századig. A mai Magyarországnak csak a déli részét foglalták el, északra a Szamosig jutottak, északkeleten a Kraszna folyóig és az Ecsedi lápig. [22]

A magyar törzsszövetség a X. században a történészek szerint nem foglalta el és nem népesítette be a Kárpát-medence északi részét. Erre utalnak a határvonalak (gyepűvonalak) és az északmagyarországi, valamint a kárpátontúli főurak származása is. [23] Tudvalevő, hogy a magyar törzsek gyepűkkel védték területüket, az idegen betörés ellen határcsapatokat létesítettek.

A X—XI. században a határvonal Észak-Magyarországon a Tokaj hegységtől a Tiszáig, a szabolcsi erdőkig terjedt, innen az Ecsedi láp irányában a Szamos, és a Kraszna folyóig. E terület helynevei — Órmező, Órladány, Órpatruh (Eurpatruh) [24] szintén arról tanúskodnak, hogy a X—XI. században eddig a vonalig terjednek a magyar törzsek települései, illetve itt húzódott az északkeleti gyepű.

Ezek a nomád magyar törzsek később letelepült életmódot folytatva, és új betelepítendő földeket keresve, fokozatosan keletre nyomulnak, asszimilálva a szórványos szláv telepéseket. Átkelve a Tiszán, a magyar törzsek a Kárpátok déli lejtőin számos szláv települést találnak, megtelepszenek itt, és közvetlen nyelvi, gazdasági és kulturális kapcsolatba lépnek a szlávokkal, a mai ukrán lakosság elődeivel.

Nehéz pontosan meghatározni e közvetlen és huzamos kapcsolatok kezdetét. Azt hisszük, hogy ez csak a XII. században lehetett. Véleményem megindokolására ilyen adatokat hozhatok fel: A XIII. századig a Kárpátontúl nem állt a magyar püspökségek fennhatósága alatt. [25] Tehát csak a királyi hatalomnak a Kárpátontúlra való kiterjesztése után támadt a katolikus püspököknek igénye az új terület egyházi tizedére. Nem kevésbé fontos az a tény, hogy a magyarlakta települések a Kárpátontúlon túlnyomó többségükben csak a XIII—XIV. századi történelmi dokumentumokban vannak rögzítve.

Kétségtelen, hogy ez a kérdés alapos vizsgálatra szorul nemcsak a nyelvészek, hanem más tudományok (történelem, régészet, néprajz stb.) terén működő szakemberek részéről is. Pontosabb választ erre a kérdésre a magyar—ukrán nyelvi és történeti kapcsolatok alaposabb vizsgálata után adhatunk.

Véleményem szerint a magyarok a XIII. sz. folyamán már szoros gazdasági és kulturális kapcsolatban álltak a Kárpátontúl ukrán lakosságával. Így már a XIII. századból vannak adatok, hogy az ukránok aratni jártak a magyarokhoz. A XV—XVI. századtól kezdve az ukránokkal együtt magyarok is legeltettek a havasokon szarvasmarhát, disznót, juhot.

Nagy szerepet játszottak a két nép gazdasági kapcsolatainak alakulásában az ukrán tutajosok, akik a Tiszán úsztatták le a fát és azt a magyar lakosságnak adták el. Nagy kereslete volt a magyar lakosság körében az ukrán nemzeti mintázatú különféle fafaragásoknak. Sok ukrán szállított a magyar falvakba szekérrel szenet, meszet, kátrányt, szekérkenőcsöt, különféle faedényeket, kosarat és egyéb árut, amit búzára cserélt be. Nem kevésbé fontos tény, hogy az ukrán és a magyar lakosság válllvetve harcolt a közös ellenség — a földesurak és a kapitalisták ellen Esze Tamás, Rákóczi, Kossuth, valamint a Tanácsköztársaság hadseregében. Mindez kétségtelenül elősegítette a két nép kapcsolatait, kultúrájuk kölcsönös gazdagodását.

Ezeket a közvetlen kapcsolatokat, természetesen tükrözi a két szomszédnép szókincse is. Így pl. a magyarok építkezését befolyásolta a kárpátontúli lakosság építészeti kultúrája. Erről tanúskodik sok magyar tájszó: m. nyj. *rag* „a háztető szerkezetének része, vékonyabb gerenda” (< ukr. nyj. *роз, риз, роза*), m. nyj. *szele-ten* „a szarufákat alátámasztó, vízszintes elhelyezkedő és a tetőgerendával párhuzamos tartószerkezet” (< ukr. *селёмено*: ua.), m. *doska* < ukr. *дошка*, m. *rózna* < ukr. *пáвзни, павузини*, m. *avora* < ukr. *обора, обориг*, m. *kazur* < ukr. *кóзур* m. *kalada* < ukr. *колóда* stb. A magyar lakosság már korábban elsajátíthatta a kő- és tégláépítkezést. Ezért találunk a kárpátontúli ukrán nyelvjárások szókészletében olyan típusú magyar eredetű szavakat, melyek az új lakóház elemeinek elnevezését jelentik: ukr. t. *zapádicí* < m. nyj. *garádic*; ukr. nyj. *тiўзла* < m. *tégla*; ukr. nyj. *кiлiнч, фopгiма* < m. *kilincs, forgató*; ukr. nyj. *плiгов* < m. *pléh*; ukr. nyj. *сéгелет* < m. nyj. *szegelet*; ukr. nyj. *тiрнац* < m. *tornác*; ukr. nyj. *чóторна* < m. *csatorna* stb. [26] Vagy pl. a szövést a magyarok a szlávoktól sajátították el, többek között a Kárpátontúl ukrán lakosságától: m. *borda* < ukr. *бердо*, m. *csónak* < ukrán *човник*, m. *pászta* < ukr. *пáсмо*, m. *takács* < ukr. *ткач*, m. *guzsaly* < ukr. *кужiль*, m. *motolla* < ukr. *мотовiло*, m. *tiló* < ukr. nyj. *тéллиця* stb. A kárpátontúli ukrán lakosság viszont a dohánytermesztést és -feldolgozást sajátította el a magyaroktól: ukr. nyj. *догáн* < m. *dohány*; ukr. nyj. *мéлегадь* < m. *melegágy*; ukr. nyj. *шiмiт-ловáти, шiмiтовáти* < m. *simít*; ukr. nyj. *чóмов* < m. *csomó*; ukr. nyj. *пpийш* < m. *prés*; ukr. nyj. *nina* < m. nyj. *pipa* stb. Még sok hasonló adat van. [27] Valamennyi azt bizonyítja, hogy az ukrán—magyar kapcsolatok közvetlen és huzamosak voltak, amelyek révén mindkét nép anyagi kultúrája kölcsönösen gazdagodott; ezek a kap-

csolatok nyomot hagytak mindkét nép szókincsében. A két nép anyagi kultúrája kölcsönös gazdagodásának pozitív eredménye van. Azonban később a két nép kulturális fejlődésének történetében, kiváltképpen a kárpátontúli ukránoknál, negatív hatást váltott ki az erőszakos elmagyarosítás.

A szlávokat elnyomó magyarokról Engels a következőképpen írt: „...a magyar nemesség északon, délen, Horvátországban, Szlovákiában, a Kárpátok-menti földeken uralkodott a szláv törzsek felett” [28], majd így folytatja: „Erdélyből és Közép-Magyarországról egész a német határig kiszorították a magyarok a szlávokat és elfoglalván ezt a területet, elkülönítették itt a szlávokat és egyes ruszin területeket (északon) a szerbektől, horvátoktól és szlovénektől, és leigázták ezeket a népeket”. [29]

Kétségtelen, hogy az erőszakos magyarosítás következtében, mely több tényezőt keresztül (katonaság, iskola, rádió, könyvek, újságok stb.) hatott, elég sok magyarizmus került a kárpátontúli ukrán lakosság nyelvébe, elsősorban szakszavak és más sajátos szókészlet.

Tehát a nyelvi kölcsönhatás: a kárpátontúli ukrán nyelvjárások magyar jövevényszavainak behatolása és viszont egyrészt törvényszerű volt a két nép huzamos gazdasági és kulturális koegzisztenciája folytán. Másrészt az erőszakos magyarosítás folytán behatolt sok olyan jövevényszó, amelyek nem voltak nélkülözhetetlenek a kárpátontúli ukrán lakosság számára. Így a kárpátontúli ukránok egész sor fogalomra a saját hagyományos elnevezéseiket használták, de az elmagyarosítás következtében használni kezdték ezek megfelelőit is. Például: *скарпа-пóнос* (< m. *rapasz*), *скáжитис' а-понословáтис'а* (< m. *rapaszolni*), *зайáва-кървин'* (< m. *kérvény*), *дóзвол-енгедил'* (< m. *engedély*), *освободити-фелментовáти* (< m. *felmenteni*), *заголосити-зайелентовáти* (< m. *feljelenteni*), *дань, подáток-зáзбир* (< m. *házbér*), *процент-сáзолук* (< m. *százalék*), *завдáток-еливлег* (< m. *előleg*), *иснум-вiэжга* (< m. *vizsga*), *здавáти иснум-вiэжгазловáтии* (< m. *vizsgáztatni*), *мáтуровáти-уiречигiзловáти* (< m. *érettségizni*) és sok más. Érthető, hogy az utóbbiak túlnyomó része a Kárpátontúl felszabadítása után feledésbe ment, viszont az előbbieket, melyek az ukrán és magyar nép kölcsönös gazdasági és kulturális együttélése folytán kerültek be a kárpátontúli ukrán nyelvjárásokba, mindmáig fennmaradtak. Pl.: ukr. nyj. *áллаш* < m. *állás*, ukr. nyj. *кóпча* < m. nyj. *karcsa*, ukr. nyj. *падлáш* < m. *padlás*, ukr. nyj. *тóрнац* < m. *turnác*, ukr. nyj. *гарáдичи* < m. nyj. *garádics*, ukr. nyj. *тiэгла* < m. *tégla*, ukr. nyj. *орсáг* < m. *ország*, ukr. nyj. *сéггелет* < m. nyj. *szegelet*, ukr. nyj. *фiiдóвка* < m. *fiók*, ukr. nyj. *óстолош* < m. *asztalos*, ukr. nyj. *бáдог* < m. *bádóg*, ukr. nyj. *валiв* < m. *vályú*, ukr. nyj. *бóргаз* < m. *borház*, ukr. nyj. *вiллáнкá* < m. *villanylámpa*, ukr. nyj. *кáпýра* < m. *karu*, ukr. nyj. *керт* < m. *kert*, ukr. nyj. *керитiи* < m. *kerítés*, ukr. nyj. *тiэлек* < m. *telek*, ukr. nyj. *бýтор* < m. *bútor*, ukr. nyj. *мáлош* < m. *tálas*, ukr. nyj. *крéденц* < m. *krédenc*, ukr. nyj. *карсiйк* < m. *karszék*, ukr. nyj. *фiiйдер* < m. *féder*, ukr. nyj. *цiбзар* < m. *cipzár*, ukr. nyj. *нáплан* < m. *raplan*, ukr. nyj. *дýн'га* < m. *dunyha*, ukr. nyj. *фóгаш* < m. *fogas*, ukr. nyj. *фолвiдóв* < m. *falvédó*, ukr. nyj. *гатiжáк* < m. *hátizsák*, ukr. nyj. *гатикосiар* < m. *hátikosár*, ukr. nyj. *инор* < m. *spor*, ukr. nyj. *вóшпор* < m. *vaspor*, ukr. nyj. *лáмпáш* < m. *lámpás*, ukr. nyj. *надрáги* < m. *nadrág*, ukr. nyj. *гóмба* < m. *gomba*, ukr. nyj. *кáлан* < m. *kalar*, ukr. nyj. *пóнд'ола* < m. nyj. *pongyola*, ukr. nyj. *фáт'ол* < m. *fátyol*, ukr. nyj. *бiл'iи* < m. *béls*, ukr. nyj. *жсэбелóвка* < m. *zsebbevaló*, ukr. nyj. *валлáнты* < m. *vállpánt*, ukr. nyj. *сáбiв* < m. *szabó*, ukr. nyj. *гайтáш* < m. *hajtás*, ukr. nyj. *рóйты* < m. *rojt*, ukr. nyj. *кáнна* < m. *kanna*, ukr. nyj. *шерпен'ýв* < m. *serpenyő*, ukr. nyj. *рисул'iв* < m. *reszelő*, ukr. nyj. *палачiнтош* < m. *palacsintavas*, ukr. nyj. *тiэзчир'* < m. *tölcsér*, ukr. nyj. *гордiв* <

m. *hordó*, ukr. nyj. *д'алів* < m. *gyalu*, ukr. nyj. *дугівка* < m. *dugó*, ukr. nyj. *ранташ* < m. *rántás*, ukr. nyj. *лэвеи* < m. *leves*, ukr. nyj. *марташ* < m. *mártás*. ukr. nyj. *кочон'а* < m. *kocsonya*, ukr. nyj. *папригашика* < m. *paprikás szalonna*, ukr. nyj. *палачинта* < m. *palacsinta*, ukr. nyj. *гомбóвци* < m. *gombóc*, ukr. nyj. *міститка* < m. *töltöttkáposzta*, ukr. nyj. *пішкóвта* < m. *piskóta*, ukr. nyj. *лэк-вар* < m. *lekvár*, ukr. nyj. *міяа* < m. *tea*, ukr. nyj. *кріумеи* < m. *krémes* stb.

A szókincs ugyane rétegeből kerültek ki a kárpátontúli magyar nyelvjárások ukrán jövevényszavai. Pl. mn. nyj. *abora* [30] „széna vagy más takarmány tartására való alkotmány, mely négy faoszlopból s rajtuk le- s fölcsúsztatható könnyű fedélből áll” (< ukr. nyj. *обóра*, *обориз* „,ua.”), m. nyj. *batyko* „édesapa” (< ukr. *бáтко* m. nyj. *boha* „isten” (< ukr. *боз* „,ua.”), m. nyj. *bazarózsa* „gyógynövény — *Paeonia officinalis*” (< ukr. nyj. *бóжаружа* „,ua.”), m. nyj. *braha* „zab — v. gabona(lisztből készült házi sör” (< ukr. *брáга* „,ua.”), m. nyj. *branka* „a tótos szövőszék egyik alkatrésze” (< ukr. nyj. *брánка* „,ua.”), m. nyj. *burjan* „gaz” (< ukr. *бур'я́н* „,ua.”), m. nyj. *butyka* „bódé” (< ukr. nyj. *бўт'ка* „,ua.”), m. nyj. *cerku* „templom” (< ukr. nyj. *цър'ков* „,ua.”), m. nyj. *cipke* „a szövőszék egyik alkatrésze” (< ukr. nyj. *ципкí* „,ua.”), m. nyj. *csecsa* gyermek. „virág” (< ukr. nyj. *чича*, *чичка* „,ua.”), m. nyj. *csekaj* „várj” (< ukr. *чекáй* „,ua.”), m. nyj. *csereda* „gulya” (< ukr. *чéреда* „,ua.”), m. nyj. *cseresz* „bőrből készült széles derékszíj” (< ukr. *чéрес* „,ua.”), m. nyj. *cserpák* „vízmerítő, nyeles faedény” (< ukr. nyj. *чerpák* „,ua.”), m. nyj. *cservinka* „vérhas” (< ukr. nyj. *чepві́нка* „,ua.”), m. nyj. *csinál* „készít, alkot, létrehoz”, „tesz”, „dolgozik” (< ukr. nyj. *чínum'* „,ua.”), m. nyj. *csinya* gyermek. „malac” (< ukr. nyj. *чín'a* „,ua.”), m. nyj. *dracska* „tövis, tüske” (< ukr. nyj. *дрáчка* „,ua.”) m. nyj. *drugár* „dorong, erős, vastag rúd” (< ukr. nyj. *дpyгáр'* „,ua.”), m. nyj. *dzobál* „csipked” (< ukr. nyj. *дз'обати* „,ua.”), m. nyj. *haluska* „galuska” (< ukr. *галушка* „,ua.”), m. nyj. *helisnya* ~ *harisnya* ~ *horosnya* „meleg strimfli” (< ukr. nyj. *холóши'и* „posztó-, darócnadrág”), m. nyj. *het* „el, el innen” (< ukr. nyj. *гет* „,ua.”), m. nyj. *hirip* „gomba” (< ukr. nyj. *гpиб* „,ua.”), m. nyj. *honcsik* „kis fazék” (< ukr. nyj. *гóнчик* „,ua.”), m. nyj. *hornya* „bádoggcsésze” (< ukr. nyj. *гóрн'а* „,ua.”), m. nyj. *javor* „juhar” — *Acer platanoides* L. (< ukr. nyj. *йáвор* „,ua.”), m. nyj. *kalabina* „kétágú fa, melyen útközben az ekét csúsztatják” (< ukr. nyj. *колобíна* „,ua.”), m. nyj. *kaliba* „fából készült pásztorkunyhó, juhászátor”, (< ukr. *кóлиба* „,ua.”), m. nyj. *kaloda* „fatörzs”. (< ukr. *колóда* „,ua.”), m. nyj. *kapácska* „kapa” (< ukr. nyj. *копáчка* „,ua.”), m. nyj. *kapotnyák* „osarum europaeum L.” (< ukr. nyj. *копити'ák* „,ua.”), m. nyj. *kazur* „meggy-, hárs- vagy fenyőfa kérgéből össze-fűzött kosár” (< ukr. nyj. *козур* „,ua.”), m. *kazal* „hosszúkásan rakott csomó” (< ukr. nyj. *козэл* „,ua.”), m. nyj. *kocsán* „kukoricacső koccsa v. csutkája, melyről a szemet már lefejtették” (< ukr. nyj. *кочáн* „,ua.”), m. nyj. *kocserha* „szénvonó” (< ukr. *кочерга* „,ua.”), m. nyj. *koledal* „kántálni”, „házzól házra énekelve járni” (< ukr. *колядувати* „,ua.”), m. nyj. *kolotijka* „ukrán népdal” (< ukr. *коломі́йка* „,ua.”), m. nyj. *korpa* „kupac, rakás” (< ukr. nyj. *кўпка* „,ua.”), m. *kozák* „kozák” (< ukr. *козák* „,ua.”), m. nyj. *kupec* „háziállat (főleg ló, szarvasmarha) adásvételével fog. lalkozó kereskedő, akinek állandó telephelye nincs, hanem üzleteit többnyire faluról-falura járva v. vásárokon bonyolítja le” (< ukr. nyj. *купі́ць*, *купéць* „,ua.”), m. nyj. *kutacs* „tűz piszkálására való vasrúd; piszkavas” (< ukr. nyj. *кутáч* „,ua.”), m. nyj. *len* „*Linum usitatissimum*” (< ukr. nyj. *лен* „,ua.”), m. nyj. *lipa* „hársfa-Tilia” (< ukr. *ліна* „,ua.”), m. nyj. *lipityánka* „szellős, könnyű, rövid női kabátka” (< ukr. nyj. *ліпит'ánка* „,ua.”), m. nyj. *lisaj* „csömör” (< ukr. nyj. *лишáй* „,ua.”), m. nyj. *lorátka* „zöldbab” (< ukr. nyj. *лопатка* „,ua.”), m. nyj. *lorotyálni* „sokat

beszélni” (< ukr. nyj. *лопот’ити* „ua.”), m. nyj. *macsanka* „kukoricalisztból és tojásból készített mártás” (< ukr. nyj. *мáчанка* „ua.”), m. nyj. *mázol* „művésztietlenül, kontár módra fest; nagy erővel vmihez csap, vág, üt vkit” (< ukr. nyj. *мáзати, змáзати* „ua.”), m. nyj. *meskár* „herélő” (< ukr. nyj. *мешкар’* „ua.”), m. nyj. *toh(a)* „moha” (< ukr. *мох* „ua.”), m. nyj. *moly, muly* „moly” (ukr. nyj. *мол’, мул’* „ua.”), m. nyj. *torkó* „sárgarépa” (< ukr. nyj. *мóркoв* „ua.”), m. nyj. *motola* „fonalrendező eszköz, melyen az orsóról a fonalat pászmákká gyűjtik” (< ukr. nyj. *мотовóило* „ua.”), m. nyj. *nedájbozse* „ne agy’ isten!” (< ukr. nyj. *не дай бóже* „ua.”), m. nyj. *nyibe* „mintha” (< ukr. nyj. *н’ібу*), m. nyj. *paszkuda* „ronda ember” (< ukr. nyj. *паскупа* „ua.”), m. nyj. *pászma* „150 szál fonál a motollán” (< ukr. *пасмо* „ua.”), m. nyj. *pravuzina* „a fedélre v. kazalra kétfelől lecsüngő nehéz rúdpár, mely a fedélszalmát a szél ellen óvja” (< ukr. nyj. *пáвзни, пазузіни* „ua.”), m. nyj. *piroha* „derelye” (< ukr. nyj. *пирогóу* „ua.”), m. nyj. *petruska* „petrezselyem — Petroselinum hortense” (< ukr. nyj. *петрушка* „ua.”), m. nyj. *podulka* „házi vászonból készült alsószoknya” (< ukr. nyj. *подóлок, G. подóлка* „ua.”), m. nyj. *pokrova* „Mária Oltalma” (< ukr. nyj. *покрóва* „ua.”), m. nyj. *polonina* „havasi legelő” (< ukr. *полоніна* „ua.”), m. nyj. *pratál* „elrejt, eldug” (< ukr. nyj. *пр’атати* „ua.”), m. nyj. *previk* „megszokta” (< ukr. nyj. *привык* „ua.”), m. nyj. *pucsina* „farsang” (< ukr. nyj. *пúшчин’а* „ua.”), m. nyj. *putyipinka* „gombaféle” (< ukr. nyj. *пудпін’ки* „ua.”), m. nyj. *prisztás* „vőlegény, aki nősülés után a felesége szüleihez költözik” (< ukr. nyj. *пристáш* „ua.”), m. nyj. *rakavina* „amit papnak évente adnak a hívők” (< ukr. nyj. *роковина* „ua.”), m. nyj. *skvárka* „tepertő” (< ukr. nyj. *шкварка* „ua.”), m. nyj. *szelemen* „a szarufákat alátámasztó, vízszintesen elhelyezkedő és a tető gerincével párhuzamos tartószerkezet” (< ukr. nyj. *селéмено* „ua.”), m. nyj. *szerbál* „szürcsől” (< ukr. nyj. *сэрбати* „ua.”), m. nyj. *szipka* „cigaretta szívására használt kis tölcserforma dohányzó eszköz” (< ukr. nyj. *сінка* „ua.”), m. nyj. *szirota* „árvagyerek” (< ukr. *сірота* „ua.”), m. nyj. *szkotar* „gulyás; tehén- v. tinónyáját őrző pásztor” (ukr. nyj. *скотáръ’* „ua.”), m. nyj. *susinka* „aszalt gyümölcs (alma, körte)” (< ukr. nyj. *шущінка* „ua.”), m. nyj. *tákoj* „rögtön, azonnal” (ukr. nyj. *тáко́й* „ua.”), m. nyj. *tákij* „olyan” (< ukr. nyj. *такі́й* „ua.”), m. nyj. *topolya* „nyárfá, főleg fehér nyárfá” (< ukr. nyj. *топóла* „ua.”), m. nyj. *unoka, unika* „unoka” (< ukr. nyj. *унóка* „ua.”), m. nyj. *utrenye* „reggel végzett templomi ájtatosság” (< ukr. nyj. *ўтрен’а* „ua.”), m. nyj. *vályok* „vályogtéglá (< ukr. nyj. *вал’ок* „ua.”), m. nyj. *vecsernye* „délután, ill. este végzett templomi ájtatosság” (< ukr. nyj. *вечэрн’а, вечóрн’а* „ua.”), m. nyj. *vjazanka* „kötés” (< ukr. nyj. *в’язанка* „ua.”), m. nyj. *vidra* „vizek partján élő, kávébarna szőrű, a macskánál nagyobb, hengeres farkú, halevő ragadozó állat” (< ukr. nyj. *вóдра, выдра* „ua.”), m. nyj. *zaha* „gyomorégés” (< ukr. nyj. *зáга* „ua.”), m. nyj. *zajda, zajdina* „tarisznya” (< ukr. nyj. *зáйда, зайдiна* „ua.”), m. nyj. *zamiska* „puliszka” (< ukr. nyj. *зáмишка* „ua.”), m. nyj. *zavadzál* „zavar” (< ukr. nyj. *завадж’áти* „ua.”), m. nyj. *zoja* „hamulúg” (< ukr. nyj. *золá* „ua.”), m. nyj. *zsebrák* „fukar, zsugori, fősvény ember” (< ukr. nyj. *жебрáк* „ua.”) [31] és sok más. [32]

Tehát, amint látjuk, nyomot hagyott mind az ukrán, mind a magyar nyelv szókészletében a Kárpátontúl ukrán és magyar lakosságának hosszas és közvetlen gazdasági, kulturális és politikai kapcsolata. Az ilyen szókinszbeli kölcsönhatások tanulmányozásának fontos történelmi értéke van, mert így hasznos adatokat kapunk a szláv és külön a keleti szláv nyelvek történetéhez, a történelmi dialektológiához és a szavak régi jelentésének (ősjelentésének) megismeréséhez. Világossá válik, hogy a sok archaikus ósszsláv vonást megőrzött ukrán nyelvjárások tanulmányozása mellett

felvetődik a szomszédos magyar nyelvjárások vizsgálatának kérdése is. Ez kétségtelenül értékes anyagot szolgáltatathatna az ősszlávok és a többi ősi népekkel fenntartott gazdasági-kulturális kapcsolatok történetéhez. Minél behatóbban fogjuk tanulmányozni a lexikai kölcsönhatásokat, nemcsak az irodalmi nyelvben, hanem a szomszédos szláv és magyar nyelvjárásokban is, sőt, minél figyelmesebben fogjuk tanulmányozni a szomszédos helységek szláv és magyar emlékeit, annál értékesebb anyagot kapunk a nyelvtörténet és a történeti nyelvjárás tan problémáinak megoldásához. Ez egyúttal segít pontosabban és mélyebben feltárni a szláv népek és szomszédjaik őstörténetét, s ezzel együtt a szláv földek ősi lakóinak egykori anyagi és szellemi kultúráját.

JEGYZETEK

- [1] Az elméleti síkon legérdekesebb cikkek jegyzékét lásd:
M. M. Маковский, К проблеме так назыв. интернациональной лексики. ж. „Вопросы языкознания”, 1960, №1, 45.
- [2] Б. А. Серебrenников, Проблема субстрата. — Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР, вып. IX, 1956, 34.
- [3] V. I. LENIN Művei. 29. k., Vp., 1953, 484.
- [4] V. I. LENIN Művei. 35. k., Vp., 1956, 231.
- [5] В. А. Звегинцев, Очерки по общему языкознанию, Москва, 1962, 204—205.
- [6] А. В. Десницкая, К вопросу о взаимодействиях языков. — Доклады и сообщения института языкознания АН СССР, вып. IX, 1956, 70.
- [7] BÁRCZI GÉZA, A magyar szókincs eredete. (Második bővített kiadás.) Budapest, 1958, 47.
- [8] Й. Перени, Взаимоотношения между венграми и восточнославянскими племенами. — Stsl. t. II. Vp., 1956. 16.
- [9] A. Rot úgy véli, hogy az „ómagyar—óorosz marginális és intraregionális nyelvi kapcsolatok a Don melletti Dentü-Mogyeriban (az i. sz. VIII. század közepén) kezdődtek, és folytatódtak Dél-Oroszország és Dél-Ukrajna erdősztyeppes vidékein. Mescserában (a VIII. században), Levédiában és Etelközben (a VIII. század végétől a IX. század végéig), azaz kb. 250 évig tartottak.” (A magyar nyelv fejlődése. A magyar—keleti szláv nyelvi kapcsolatok. Kijev—Uzsgorod, 1968, 214.)
- [10] PERÉNYI i. m. 28.
- [11] PERÉNYI i. m. 29.
- [12] Erre a kérdésre vonatkozólag lásd még: A. M. Rot, A magyar nyelv fejlődése. A magyar—keleti szláv nyelvi kapcsolatok, 205—229; П. М. Лизанець, Про східнослов'янсько-мадлярські міжмовні контакти. — Мовознавство, № 3, Киев, 1959, 29—32; С. И. Ковтюк, Славянские заимствования в бытовой лексике венгерского говора Ужгородского района. — Тези доповідей та повідомлення до XIX наукової конференції професорсько-викладацького складу. Романо—германська та угорська філологія. Ужгород, 1965, 73—77; уő: Славянизмы в венгерском говоре Ратовцы Ужгородского района. — Всесоюзная конференция по финно—угроведению (Тезисы докладов и сообщения). Йошкар—Ола, 1969, 40—42.
- [13] Ld: Полное собрание русских летописей. II., Ипатьевская летопись. С. Петербург, 1908, 18.
- [14] Vő: М. Лелекач, Про приналежність Закарпаття до Київської Русі X-XI ст. — Наукові записки УжДУ, т. II, Ужгород, 1949, 30
- [15] GYÖRFFY GYÖRGY, Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Budapest, 1963, I. k., 520.
- [16] Igaz ugyan, hogy a keleti szláv (ukrán) lakosság jelentős része később is bekerülhetett a Kárpát-medencébe (elsősorban a volhok telepítése következtében — a XII. században, Korjatovics Fedor podoliai herceg kíséretében — XIV. sz., a török elől menekülő ukránok, valamint boszniai és macedóniai szerbek által — XV. sz.).
- [17] Ф. М. Потушняк, Археологічні знахідки в Ужгороді. — Науков записки УжДУ, 9, Ужгород, 1954, 399; М. Ю. Смішко, Два курганні могилиники в околицях с. Ізи Закарпатської області. — Археологічні пам'ятки УРСР, т. III, Київ, 1952, 328; К. В. Бернякович, Археологические исследования в Закарпатской области в 1948 г. — Археологічні пам'ятки УРСР, т. IV, Київ, 1952, 180; С. І. Пеняк, Дослідження слов'янських пам'яток Закарпаття за роки радянської влади. — Тези доповідей до ювілейної наукової конференції, присвяченій 20-річчю Ужгородського державного університету. Серія історична, Ужгород, 1965, 60.

- [18] Історія Української РСР, т. I, 41.
- [19] И. А. Дзензелевский, К вопросу о времени расселения восточных славян на южных склонах украинских Карпат, Москва, 1964, 4—5.
- [20] И. А. Дзензелевский. Лингвистический атлас украинских народных говоров Закарпатской области УССР (Автореферат докторской диссертации). Ленинград, 1961, 46.
- [21] A mai magyar területen a múltban nomád törzsek éltek: szarmaták (a szkítákkal rokon nép), germánok, a VI. századtól avarok (türk eredetű nomád törzsek, melyek a VI. században jöttek Ázsiából a Közép-Duna folyásához és itt államot alapítottak, mely a IX. sz-ban bomlott fel) és szlávok. Időszámításunk kezdetén ez a terület római tartomány volt Pannónia néven. Az V. sz-ban foglalták el a hunok (nomád törzsszövetség, amely Közép-Ázsia területén jött létre, nomád állattenyésztéssel és vadászattal foglalkozott. Mivel csak a letelepült földműves törzsek kifosztásával tudtak megélni, a IV. sz. végén leigázzák az alánokat (egy szarmata törzs), gótokat, megtámadják a Római Birodalmat és elfoglalták a Dontól a Kárpátokig terjedő földet. Vezérük Attila volt). 896-ban a magyarok foglalják el ezt a területet.
- [22] М. М. Лелекач, і. м. 31.
- [23] М. М. Лелекач, і. м. 32.
- [24] Уо.
- [25] Уо. 38.
- [26] Ld. erről részletesen: П. М. Лизанець, Українсько—угорські культурні взаємини (на матеріалі назв народного житла). ж. „Народна творчість та етнографія”, № 4, Київ, 1967, 77—79; Уб., Угорські запозичення в українських говорах Закарпаття (на матеріалі назв житла, його складових частин і різних господарських будівель). — XII республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей, Київ, 1965, 120—122; Уб., До питання про українсько—угорські мовні взаємини. — Питання романо—германської та угорської філології. — Тези доповідей до XX наукової конференції Ужгород, 1966, 36—43; Уб., Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття (на материале бытовой лексики). A magyar nyelv története és rendszere. A debreceni nemzetközi nyelvész-kongresszus előadásai. Budapest, 1967, 374—369.
- Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття (на материале названий жилых и иных помещений). — Всесоюзная конференция по финно—угроведению. Тезисы докладов и сообщения. Йошкар—Ола, 1969, 44—49.
- [27] A Kárpátok lakosságának anyagi és szellemi kultúrájáról érdekes adatokat közöl GUNDA BÉLA. Etnographica Carpatika. Bp., 1966.
- [28] Ф. Енгельс, Борьба в Угорщине. — К. Маркс и Ф. Енгельс, Твори, т. 6, Київ; 1960, 172—173.
- [29] Уо., 175.
- [30] A nyelvjárási anyagot a kárpátontúli magyar falvakban gyűjtöttem: Homok, Császlóc, Koncovo (uzschorodi kerület), Rakosino, Rivne (mukacsevoi kerület) V. Bihány, Vári (berehovoí kerület), Verbivci, Csepa (vinohradovoí kerület), valamint vö. CSÚRY BALINT, Szamosháti szótár, I—II., Budapest, 1935—1936.
- [31] П. М. Лизанець, До питання про українізми в угорській мові. — Тези доповідей до XX наукової конференції. Серія мовознавча. Ужгород, 1966, 26—32.
- [32] 1945 után sok szovjetizmus került a magyar nyelvbe, de itt ezekkel a szavakkal nem foglalkozunk.

К ВОПРОСУ О ВЕНГЕРСКО—УКРАИНСКИХ МЕЖЪЯЗЫКОВЫХ КОНТАКТАХ

П. Н. Лизанец

Известно, что на протяжении ряда столетий в силу определенных исторических условий украинцы Закарпаття соприкасались с венграми, что не могло не отразиться на языке обоих народов. Проникновение венгерских слов в украинские говоры Закарпаття, с одной стороны, и украинских слов в венгерские говоры, с другой, происходило в разные исторические периоды и различными путями. Изучение этих заимствований имеет немаловажное значение для исследования истории языков двух соседних народов, а также их этнографии, истории и культуры.

В статье указывается на то, что проблема межъязыковых контактов как в теоретическом, так и в практическом плане еще и по сей день недостаточно разработана, а между тем взаимовлияние языков является вполне реальным, мимо которого не может пройти лингвисти-

ческая наука. Далее на значительном лексическом материале рассматриваются межъязыковые контакты венгерских племен с восточнославянскими племенами до IX ст., а позднее, после заселения венграми своей современной территории, -языковые контакты между венграми и украинским населением Закарпатья. В работе отмечается, что языковые взаимовлияния были обоюдными. Так, например, от украинцев Закарпатья венгерское население заимствовало слова, обозначающие *наименования составных частей жилищ*, построенных из дерева, наименования *предметов быта*. Почти вся ткацкая терминология взята венграми от украинцев. В свою очередь украинцы Закарпатья заимствовали от венгров слова, обозначающие наименования составных частей нового типа жилищ, построенных из кирпича. Кроме того, украинцы Закарпатья заимствовали от венгров и слова, обозначающие наименования в области бытовой лексики, а также термины, связанные с выращиванием и обработкой табака.

Взаимопроникновение слов с венгерского языка в украинские говоры Закарпатья и, наоборот, украинских слов в венгерские говоры вследствие продолжительного экономического, культурного сожителства двух народов было закономерным явлением и обогатило культуру и язык двух соседних народов. Позднее (конец XIX ст.) насильственная мадьяризация украинского населения имела отрицательное влияние на дальнейшее развитие и взаимобогащение культуры и языка обоих народов.

В заключение статьи обращается внимание языковедов на необходимость детального исследования венгерского—украинских (раньше венгерско-восточнославянских) межъязыковых контактов на всех уровнях. Это даст возможность лучше изучить историю языка, материальную и духовную культуру двух соседних братских народов.

ZUR FRAGE DER UNGARISCH—UKRAINISCHEN SPRACHKONTAKTE

von P. N. Lizanec

Es ist bekannt, dass die Ukrainer aus der Transkarpatoukraine jahrhundertlang zufolge bestimmter historischen Umstände mit den Ungarn verkehrten, das sich in der Sprache beider Völker spiegelte. Die Eindringung ungarischer Wörter in die Mundarten der Transkarpatoukraine einerseits, die ukrainischen Wörter in die ungarischen Mundarten andererseits geschah in verschiedenen historischen Perioden und durch verschiedene Mittel. Das Studium dieser Entlehnungen hat genauso für die Untersuchung der Sprachgeschichte beider benachbarten Völker wie für deren Ethnographie, Geschichte und Kultur eine grosse Bedeutung.

In der Abhandlung zeigt der Autor darauf hin, dass das Problem der Sprachkontakte bis zu unseren Tagen weder theoretisch noch praktisch genügend durchforscht worden ist, zugleich erscheint aber die Wechselwirkung der Sprachen als ein Fakt, an den die Sprachwissenschaft nicht vorbegehen kann. Im Weiteren werden auf Grund eines bedeutenden lexikalischen Materials die Sprachkontakte der ungarischen Stämme mit den ostslawischen Stämmen bis zum 9. Jh., und später — nachdem die Ungarn ihr heutiges Gebiet besiedelt haben — die Sprachkontakte zwischen den Ungarn und der ukrainischen Bevölkerung der Transkarpatoukraine untersucht. Die Abhandlung betont, dass die sprachlichen Wechselwirkungen zweiseitig gewesen waren. So z. B. haben die Ungarn die Wörter von den Ukrainern der Transkarpatoukraine entlehnt, die die Benennungen der Bestandteile der aus Holz gebauten Wohnhäuser sind, ausserdem die Benennungen der Gebrauchsgegenstände. Beinahe die ganze Terminologie der Weberei haben die Ungarn von den Ukrainern übernommen. Ihrerseits haben die Ukrainer der Transkarpatoukraine die Wörter von den Ungarn entlehnt, die die Benennungen der Bestandteile der Wohnhäuser neuen Typs sind, die aus Ziegelstein gebaut worden sind. Ausserdem haben die Ukrainer der Transkarpatoukraine von den Ungarn einige Wörter aus dem Wortschatz des Alltags und gleichfalls Termini, die mit dem Anbau und der Bearbeitung des Tabaks in Zusammenhang stehen, entlehnt.

Die Eindringung ungarischer Wörter in die ukrainischen Mundarten der Transkarpatoukraine und umgekehrt die ukrainischen in die ungarischen Mundarten ist — infolge des andauernden ökonomischen und kulturellen Zusammenlebens der beiden Völker — ein gesetzmässiges Phänomen gewesen, und hat die Kultur und Sprache beider benachbarten Völker bereichert. Später (am Ende des 19. Jahrhunderts) übte das gewaltsame Ungarisieren der ukrainischen Bevölkerung eine negative Wirkung auf die weitere Entwicklung und gegenseitige Bereicherung der Kultur und Sprache beider Völker aus.

Am Ende der Abhandlung wird die Aufmerksamkeit auf die Notwendigkeit der ausführlichen Untersuchung der ungarisch-ukrainischen (früher ungarisch-ostslawischen) Sprachkontakte gelenkt. Das wird die Möglichkeit bieten, die Sprachgeschichte, die materielle und geistige Kultur der beiden benachbarten brüderlichen Völker eingehender zu studieren.